

KÉT JELENTÉS

A KÖZOKTATÁSÜGY SZERVEZETÉNEK ALAPVETŐ ELVE
TÁRGYÁBAN.

Azon mozgalomnak, mely hazánkban a közoktatásügy szervezése körül megindult, egyik kimagasló pontja a dr. Bokor József tanártól az orsz. közokt. tanács állandó bizottságához, a polgári iskolák reformjának alkalmából f. é. ápril hó 28-án benyújtott jelentés képezi. Ezen jelentés nemcsak írójának egyénisége és magas látóköre által vonja magára figyelmünket; hanem az által is, hogy B. J. tanár egyetemes álláspontra helyezkedve kívánja a maga rendszerét felépíteni, melynél fogva az ő dolgozata méltán helyezhető az Egyesült-Államok «Tízes bizottságának» «Jelentése» mellé.*

Igaz ugyan, hogy ezen eljárás által azon intézetek, melyeknek ügyében B. J. tanár közvetlenül felszólalt, többet veszettek, mint nyertek; de más oldalról mi sem tanúskodik fényesebben az ő pártatlansága mellett, mint az, hogy nem a közvetlen, hanem a végcél lebegett szemei előtt.

Elévülhetlen érdeme marad B. J. tanárnak, hogy rendszerét minden áron elvi alapon kívánja felépíteni; más oldalról azonban, pozitív kívánván lenni, nem hagyja figyelmen kívül a tényleg meglévő közoktatásügyi állapotokat és intézményeket. E beteges és a multak hagyományaiiban gyökerező állapotok kutatása őt végre is azon meggyőződésre juttatja, hogy maguknak intézeteinknek tartalmában elvi alap nem található: félre löki tehát az egészet s az elvi alapot rendszeréhez, hosszas keresés után, végre a tanítás módszerében véli feltalálhatónak.

Föltévén azt, hogy egy alaki elv tartalommal is bíró szervezetnek, a milyen a közoktatásügyi, alapja lehet, — örökké talány marad előttünk, hogy miként jutott B. J. tanár az iskolák három fajára: népiskola, polgári iskola és középiskola. Szerinte ugyanis van az analitikai (inductiv) és a synthetikai (deductiv) módszeren felépülő iskola-nem. Hogy ezen álláspont szerint a synthetikai módszeren alapuló iskola a középiskola — az kétséget nem szenved. Melyik hát az analitikai módszeren felépülő? A nép-, avagy a polgári iskola? Mert a kettő között oly batárvonalat von, hogy mindkettő nem lehet. Vagy a népiskola még nem is szorosabb értelemben vett tanintézet, csak a tanintézetre — a polgári iskolára — előkészítő? Bármiképen álljon is a dolog, annyi kétséget nem szenved, hogy az ezen elméleten alapuló rendszerbe, vagy a népiskola vagy az ú. n.

* L. Magyar Pædagogia 1897. nov. és decz.

polgári iskola nem fér bele. A népiskola onnét ki nem maradhat, mert akkor, Diesterweg szerint, «a teljes elvadulás állapota következne be». Ebből önként következne, hogy a polgári iskola felesleges. Mért nem mondja ki B. J. tanár a fejtegetése által egyedül megengedhető tételt? A polgári iskolát akarta kimélni? Vagy a néptanítókat nem látja eléggé éretteknek az analitikai rendszeren felépítendő hét (7) osztályú népiskolában való oktatásra? Bizonyára ez utóbbi lesz a megfelelő indító ok; csak hogy B. J. tanár úr bennünket, népnevelőket is nem akart sérteni. Ha így állna a dolog, ne tessék magát feszélyeztetni, mondja ki egyenesen szíve szándékát. Mi már rég megszoktuk, hogy az igát húzzuk, s ezért bennünket arczul-csapással fizetnek. Azt mondja B. J. tanár úr, egy későbbi közleményében, hogy terve a népiskolát nem érinti: a népiskola munkáját ezután is szabadon folytathatja, mert hisz azt, a polgári iskola kedvéért, pusztán $1\frac{1}{2}\%$ hagyja el. Bocsnát, ezen $1\frac{1}{2}\%$ a népiskola felvirágozására, sőt boldogulására majdnem nagyobb jelentőségű, mint a megmaradó $98\frac{1}{2}\%$. Mert először is ezen $1\frac{1}{2}\%$ képezné a népiskola színejavát; ez vonja el attól a vagyonos, befolyásos, hatalmas szülőket, kik végelemezésben az ország sorsát intézik. Hiába, az ember önző lény, és az is marad; a kit valamely intézményhez érdek nem csatol, — az ideig-óráig támogatja azt, de végre mégis az érdek győz. Azonkívül ezen $1\frac{1}{2}$ százalékknak (itt a középiskola alsó osztályaitól el kívánok tekinteni) a népiskolából való elvonása sérti az egyenlőség elvét, mely nélkül pedig minden népszabadság, népképvisélet: pengő ércz és zengő czimbalom.

Annak igazolására, hogy az esetleges hét osztályú népiskolában való tanításra, a mai képzés mellett, a néptanító alkalmas volna, csak a következőkre vagyok bátor utalni. Nem régiben a tanítói pályára egy három osztályú reál- és egy két osztályú (évfolyamú) tanítóképző-intézet készített elő; jelenleg e munkát egy négy osztályú középiskola (illetőleg annak négy évi tanfolyama) és egy négy osztályú tanítóképző-intézet végzi. Az előbbi képzés mellett a tanítónak egy hat évfolyammal bíró népiskola követelményeit kellett kielégítenie. Most midőn végelemezésben a tanítóképzés három évvel megnövesztetett, az egy évfolyammal esetleg kibővítendő népiskola munkájának ne lenne az képes megfelelni? Avagy az emberiségnek a tanítói pályára lépő része azóta annyira degenerálódott?!

«Entia præter necessitatem non sunt multiplicanda» mondja B. J. tanár úr. Mért járul tehát mégis maga az iskolafajok szaporításához?

Az előzőkből kitünik, hogy Bokor tanár fejtegetései a népiskola javára, ki volnának aknázhatók. Mi, átmenetül, megelégednénk a hat osztályú népiskolai tankötelezettséggel; az ő álláspontjából pedig a hét osztályú népiskolai tankötelezettség következik. Ha ezt mégis nem tesszük, történik két okból: 1. mert nem ismerhetjük el, hogy az inductio

kizárólag az alsóbb fokú, a deductio a felsőbb fokú oktatás módszere; 2. mert nem fogadhatunk el egy tartalommal is bíró rendszer számára egy tisztán alakú principiumot.

A mi az első pontot illeti, igénytelen felfogásom szerint, minden helyes oktatás, minden fokon, inductiv és deductiv, vagy, ha jobban tetszik, analitikai és synthetikai.

Midőn a néptanító, a beszéd- és értelemgyakorlatok keretében, a tárgyakat szemlélteti, — midőn egy mondatból vagy számtani példából a szabályt levezeti, — midőn, a földrajzban, az iskolaszobát, az iskolai épületet, az utcát, a községet, környéket, majd a hazát megismerteti: az inductiv módszert használja. De ugyanazon módszert használja a középiskolai tanár is, midőn a physikai kísérletekből a törvényt levezeti, midőn a történelemben a sporadikus eseményekből egy kor jellemét levonja stb. Sőt még az egyetemi tanár is inductive jár el, midőn, egy előtte levő hulla s apróbb kísérletek és észleletek alapján, az életműködés törvényeit megállapítja.

A felhozott példákban kitűnik, hogy az inductio nem pusztán az alsófokú oktatás módszere, hanem a legfelsőfokúé is. Ugyanaz mondható a deductióról (synthesis) az alsó fokon. Midőn pl. a számtanban, a megállapított szabály alapján, feladatokat dolgoztatunk; midőn az összetartozó fogalmakat a főlé-, mellé- és alárendeltség viszonyába hozzuk, midőn pl. a sereg, osztály, rend és egyed fogalmát nyújtjuk stb.: a deductiv vagy synthetikai módszert követjük. A deductiónak szerepe a felsőbb fokú oktatásban nem vonatott kétségbe, — tehát arról nem is kell szólnom.

A mondottakból kitűnik, hogy úgy az inductio mint a deductio az oktatás minden fokán előfordul. Az új ismeret keletkeztetésénél a szorosabb értelemben vett oktatásnál, minden fokon, az egyedül helyes módszer az inductio; az egy körbe tartozó ismeretanyag összeszedésénél, rendszerbe hozatalánál — az ismeret pedig csak ez által válik tudományvá — szintén minden fokon, a deductiv módszer a megfelelő. Megengedem én, hogy úgy az inductiónak, mint a deductiónak alsóbb és magasabb foka különböztethető meg, — de azért ezek jellegüket nem változtatják; köztük a határvonalat megvonni bajos volna: és így egy rendszer alapvető elveiül, egyáltalán fel nem használhatók.

A másik pontra nézve szolgáljon feleletül az Egyesült-Államok «Tíz bizottságának» «Jelentése». Igen szépen jegyzi meg Baker: «Mere form, mere power, without content, means nothing». Pusztá alak, pusztá erő, tartalom nélkül, semmit sem jelent. Az erő ép az ismeret által erő. «Az t a világot, melyben erőinket használnunk kell, először meg kell értenünk, hogy hasznunkra fordíthassuk».

Ez álláspont igazolására legyen szabad még a következőkre utal-

nom. Dr. Harris T. W. az Egyesült-Államok nevelésügyi biztosa s legtekintélyesebb bölcsész-nevelője, a műveltség tartalmát a következőkép csoportosítja: *a)* Természet. Ide tartozik: I. a szervetlen (t. i. természet) — mennyiségtan, természet- és vegytan; II. a szerves (t. i. természet) — a természetrajz, ide értve mindazt a mi körforgásban van. *b)* Az ember vagy lélek. Ide tartozik: III. az elméleti vagy gondolkodó erő — gondolkodástan, bölcsészet, philologia; IV. a gyakorlati vagy akarati erő — polgári történelem, társadalmi és politikai tudományok; V. az aesthetikai vagy művészeti erő — irodalom és művészet.

A nyolcz osztályú nép- vagy nemzeti iskola (Harris szerint), ezek közül, a következőket öleli fel: I. Szervetlen természet — mennyiségtan (számtan). II. Szerves természet — földrajz (ide értve a természetrajzot). III. Elméleti ember — nyelvtan (olvasás, írás, elemzés). IV. Gyakorlati ember — nemzeti történelem. V. Aesthetikai ember — olvasás (irodalom, rajz). — Ezen öt kör a középiskolai s az azt követő collegiumi fokon mindinkább kiszélesedik s a következőket öleli fel: I. Szervetlen természet — *a)* algebra, *b)* mértan és trigonometria, *c)* elemző mértan, *d)* természet bölcsélet. II. Szerves természet — *a)* fizikai földrajz, *b)* csillagászat, *c)* növénytan, *d)* physiologia, *e)* állattan. III. Elméleti ember — *a)* philologiai — latin és görög, francia vagy német, *b)* észtani és erkölestani bölcsélet. IV. Gyakorlati ember — *a)* egyetemes történelem, *b)* az állam alkotmánya. V. Aesthetikai ember — *a)* irodalomtörténet, *b)* valamely kiváló író (pl. Shakespeare), *c)* ékesszólástan — szavalat, szerkesztés, *d)* rajz (l. Report of the commissioner of Education. Washington. 189⁹/a. 633. lap.).

Bokor tanár hevesen kikel az általános műveltség, mint a nem szakiskolák célja ellen. Már pedig akár hogy törjük is fejünket, ezen intézetek számára más feladatot, mint a műveltség megadását, nem tűzhetünk ki. Miután ezen műveltségre nem a szakpályák szempontjából van szükség, szakműveltség nem lehet: tehát okvetlenül általános jellegűnek kell lennie. — Abban teljesen egyetérték B. tanárral, hogy ezen műveltséget oly értelemben, mint azt a miniszteri jelentés teszi, fokozni nem lehet; mert az egyszer meglévő még nagyobb mértékben meglévővé tenni, képtelenség. Azt azonban el nem ismerhetem, hogy a gymnasiumok és reáliskolák tartalmilag különböző fokú vagy jellegű általános műveltséget nyújtanának — legfeljebb a színezet lehet eltérő. Mindkét intézet tárgyai tartalmilag egyenértékűek. Az Egyesült-Államok bizottságának bemutatott jelentése a középiskoláknak négy típusát veszi fel, s teszi azt azon tudatban, hogy az azok által nyújtandó képzés teljesen egyenértékű. Azért kellett nálunk a reáliskoláknak gymnasiumi jellegű középiskolákká átalakulniok, — azért nem bírtak a mi polgári iskolánk kifejezenedni, mert nem volt határozoit céljuk. Jelenleg nagy a tendentia,

hogy ez utóbbi iskolák hét (7) osztályúvá egészíttessenek ki. Meg vagyok győződve, hogy ha az illetőknek törekvése czélt érne is, — ez nem lenne a végső stádium. A fejlődés csak akkor nyerne befejezést, ha azok a reáliskola vagy gymnasium fokára jutnának: akkor pedig eredeti jellegüket sőt rendeltetésüket is elvesztenék.

Az általános műveltségnek, mint tanczélnek használatában a zavar, a félreértés onnan eredt, hogy az a népiskolákra is alkalmaztatott. Ez nagy tévedés. Azon műveltség, melyet a népnevelés van hivatva nyújtani és nyújthat: *a nemzeti műveltség*. Minden ember első sorban egy nemzetnek s csak azután az összes emberiségnek is tagja: csak ha előbb az ezen szűkebb körben való mozgásra képesíttetett, értheti meg később az egész emberiséget illető vonatkozásokat. Hogy tanférfaik a középiskolákban a túlterhelésen segíteni nem tudnak, ennek oka nagy részben abban keresendő, mert kettős czélt kívánnak szolgálni: a nemzeti műveltségét és az általános műveltségét. Hagyják az elsőt a nép- vagy nemzeti iskolának és rajtuk is segítve lesz s a népnevelést sem sértik.

Ezen álláspont mellett a nemzeti iskola felölelné a műveltség öt köréből azon elemeket, melyeket ez iskolák számára dr. Harris kijelölt; ezekhez, a tovább menő fokokon, az egyes körök kimutatott tárgyai a legtermészetesebben sorakoznának. A műveltség ezen tényezőinek ilyenmű csoportosítása felel meg a közoktatásügyi szervezet azon alapelveinek, melyet mint legjellemzőbbet az u. n. tizes bizottság javaslatában előtűntettem: «Minden ország közoktatásügyének olyan szervezettel kell birnia, a milyen kormány-formája». Ezen alapigazságot már a régi görögök is belátták: Lykurgos és Solon törvényei nevelésügyi intézkedéseknél alig tartalmazznak egyebet. — Ha egy futó pillanatot vetünk korunk népeinek közoktatásügyi szervezetére, lehetetlen, hogy azonnal szemünkbe ne tűnjék, hogy a népképviselési alkotmány nyal bíró nemzetek népnevelésüket lehetőleg széles alapra kívánják kiterjeszteni. Az Egyesült-Államokban a népiskola, mint láttuk, nyolcz évfolyamú; ugyanaz Angliában oly fejlett, hogy némely népiskola az egyetemre is előkészít; a mióta Franciaország minden utógondolat nélkül a népképviselési alkotmány terére lépett, megindult a mozgalom a népiskolai tankötelezettségnek a növendék tizenegyedik életévének betöltéséig való kiterjesztése iránt. Sőt még Németország is, mely eddig az iskolaszervezet terén legconservatívabbnak mutatkozik, kezd már ébredezni. Ennek igazolására bátor vagyok a német nemzeti (national-social) egyesületnek, az ideci képviselési gyűlésén Erfurtban hozott megállapodására utalni: 2. p. «Minden tanintézet számára egy közös alapintézményt: az «általános népiskolát» követeljük». Hogy ezen általános alapépítménynek a 14-ik életév végéig kellene kiterjednie, az a negyedik pontból világosan kitűnik. Ezen resolúciónak két körülmény ad súlyt: az első az, hogy azt egy politikai egye-

sület mondotta ki, a második, hogy annak előadója korunk egyik elsőrangú nevelője dr. Rein W. jeni egyetemi tanár s az ottani pädagogiai seminarium igazgatója volt.

Tárgyi szempontból leghelyesebbnek vélném a nyolcz osztályú népiskolát; de, átmenetül megelégedném a hatosztályú népiskolai tankötelezettséggel is: annyival is inkább, mivel az — Comenius szervezetében — részint traditionalis, részint — a XXXVIII. t. ez. ben — törvényes alappal bír. E törvénynek kellett volna oly szegletkőnek lennie, melyen mi közoktatásügyi szervezetünk fel lett volna építendő. Ugyanis a mi közoktatásügyi szervezetünket a rendi alkotmány teremtette meg s annak állt szolgálatában. 1848-ban az események sokkal rohamosabb lefolyást vettek, hogy sem a tanügyszervezet a népképviselési alkotmányhoz lett volna idomítható. Ezután jött az özönvíz. Gr. Thun Leo pedig a mi rendi alkotmányunkban gyökerező rendszerünket az absolutismus céljaira oly alkalmasnak találta, hogy azon csak lényegtelen módosításokat eszközölt. Midőn alkotmányunk helyre állítatott, valódi államférfiai cultusminiszterünknek, b. Eötvös Józsefnek 1868-ban, első gondja volt, hogy megalkossa a hatosztályú népiskolát. Megvagyok győződve, hogy ha ő tovább él, a hatosztályú népiskolát a hatosztályú középiskola követte volna. Az ő kimultával a nagy mű befejezetlen maradt. Azóta közoktatásügyünket hangzatos jelszavak, milyen «a világosság felülről jön» stb., irányítják. Megvallom, hogy én hazánk jövőjében való bizodalमत azért vesztettem el, mert nem látok sem politikai, sem társadalmi, sem tudományos egyesületet, mely zászlójára a népnevelésnek minél tovább való kiterjesztését tűzte volna. Ki tudja, meddig fog ez így tartani?

*

Bemutattam a világ legalkotmányosabb népének egy nagyobb szabású tanügyi mozgalmát; iparkodtam az annak alapul szolgáló elveket kimutatni; törekedtem az a között és a nálunk folyamatban lévő hasonló irányú mozgalom egyik jelentékenyebb phasisa között a párhuzamot megvonni. — Meglehet, azzal fognak vádolni, hogy úgy tettem, mint a sanda mészáros: nem oda vágtam, a hova néztem. Nem vitatkozom. Egyről azonban biztosíthatom úgy népnevelő-, mint középiskolai társaimat: és ez az, hogy a középiskolák fejlődése ép úgy szívemen fekszik, mint a népiskoláké; mert azok egy szerves egészet alkotnak; az elsőnek beteges állapotát megérzi a másik és viszont. Szilárd meggyőződésem, hogy hazánk csak mint népképviselési alkotmánnyal bíró állam állhat fenn: ez pedig egy életerős népiskola nélkül logikailag nem képzelhető. Igen helyesen jegyzi meg Wigge B., hogy: «az általános népiskola szervezésénél csakis pädagogiai szempontok lehetnek irányadók és ha ekkor az a felsőbb iskoláknak «alapépitményül» nem szolgálhat, — ez annak a

bizonyítéka, hogy e felsőbb iskolák szorulnak reformra. A minthogy tényleg nagyon is rá szorulnak» (l. Neue Bahnen 1897 607. l.).

Dr. Bokor tanár úrhoz pedig és a vele hasonló ívasú férfiakhoz egy alázatos kéréssel járulok: ne bántsák azt a szegény népnevelést, ne törekedjenek azt megszabdalni! Gondolják meg, hogy minden kapavágással, melyet a népiskola megrontására tesznek, maguk alatt is ássák a vermet, melybe nemcsak mi és ők, hanem a haza is bele esik. Isten velünk!

SOMOGYI GÉZA.

IRODALOM.

Bírálat dr. Négyesy László Stiliztikájának második kiadásáról. (Budapest, Lampel R., Wodianer F. és fiai. 1897. 227 l. Ára füzve 1 frt 20 kr., kötve 1 frt 40 kr.).

Dr. Négyesy Lászlónak ez a tankönyve módszerére és kidolgozására ép oly jeles, mint a mily szerencsés elméleti és olvasmányi anyagának megválasztásában és csoportosításában. Bevezetésül szabatos és világos tájékoztatást ad a nyelv és stílus, nyelvtan és stilisztika, az előszó és írás egymáshoz való viszonyáról, az írásbeli előadás fejlődéséről s az előadásbeli mesterség elsajátításáról; aztán beszámol az egész munka tervéről és berendezéséről. Olvasmányaiiban elbeszéléseket (még pedig meséket, példákat és anekdotákat) közöl, — majd leírásokat és jellemzéseket; de mindég úgy, hogy a csoportosítás magvát a magyar történet és magyar élet alkotja; mindég úgy, hogy a csoportok keretében az egyszerűbb példákról halad a bonyodalmasabbakhoz; mindig úgy, hogy magyarázó jegyzeteivel, az elbeszélések végén, a leírásoknál és jellemzéseknél közvetlenül, az egyes darabok után, elősegíti a megfigyelést, az elméleti részben pedig összeállítja a tanulságot. Azonkívül a magyar stílus *történeti fejlődésének* feltüntetéseére is gondot fordít, a mennyiben az első csoportban a régiebb nyelvből is válogat példákat s időrend szerint halad a jelenkorig, hogy a magyar nyelv és stílus változásait némiképp szemléltesse. Ezzel a tanuló, a mint Négyesy helyesen mondja, mintegy átéli a magyar stílus fejlődésének menetét s a mi hiány, vagy eltérés ama régi olvasmányokban a mai előadáshoz képest van, azokon jó részt megtanulja azt is, mit kell a mai stílusban kerülni. Mert a maitól jobban eltérő előadáson jobban hozzá lehet szokni az előadás sajátosságainak megfigyeléséhez és méltatásához és a mai stílus sajátosságait is jobban föl lehet ismerni, ha a régivel összehasonlítják. (71.).